

ΤΟ «ΑΝΕΧΤΙΜΗΤΟ»

(Γράμματα τῶν κ. κ. Παύλη καὶ Βελέη)

Ἀξιότιμ. κ. Χόρν,

Ἀπειρά μου σπολλάτια γιὰ τὸ βιβλίον ποὺ εἶχες τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ στείλεις. Τὸ διάβασα μὲ μεγάλη προσοχή. Ψιλολόγητη γνώμη μου εἶναι ἀδύνατο νὰ σοῦ πῶ. Νομίζω ὅμως πὼς στὸ «Ἀνεχτίμητο» καὶ ὁ μῦθος εἶναι λαμπρὰ μπλεγμένον καὶ τὸ τέλος δραματικώτατο. Εἶναι τέλος ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι—φυσικὸ μὰ ἀνεπάντητο. Τὸ δράμα ὅμως σκοντάφτει στὸ διάλογο. Δὲν εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικός. Ὁ Πρωτομάστορας λ. χ. δὲν τὴν δείχνει τὴν περφόρεια τοῦ ἀρκετὰ ξάστερα, ὅπως ὁ Κωσταντῆς στὸ «Βρουκόλακα» τοῦ Ἑφταλιώτη. Λίγο περισσότερη ἔπειτα μελέτη τῆς γλώσσας δὲ θὰ πείραζε.

Ἐλπίζω δὲ θὰ σοῦ κακοφανοῦνε τὰ λόγια ποὺ σοῦ γράφω. Εἶμαι γέρος πιά καὶ συχνὰ ἀδύνατο νὰ κρατηθῶ.

Σὲ ἀσπάζομαι
ΑΔΕΞ. ΠΑΛΛΗΣ

Λόντρα 10)23 τοῦ Ὀκτώβρη

Φίλε μου,

Εἶναι ὁμορφος ὁ χαρακτήρας τοῦ Ἀντρέα, σιδερίνιος ποὺ τίποτες δὲν τὸν μπορεῖ μπροστά στὴν ἰδέα. Τοῦ κόστους μιά μεγάλη, ἀνεχτίμητη, θυσία, μὰ αὐτὸς δουλεύει γιὰ τὴν πρόοδο, γιὰ τὴ δόξα καὶ γιὰ τὴ θύμηση τῆς γυναικούλας του. Τὸ στοιχειὸ τὸ ζηλιάρικο τὸν ἐξεγέλασε μιά στιγμή, μὰ ἐκείνος δὲν παραδίνεται καὶ ξέρει ποὺ πρέπει νὰ σταθεῖ ἡ ἀγάπη του.

Καὶ ἡ Φλαντρώ τ' ἀξίζει, γιατί ἐγνώριζε τί θὰ πεί μεγαλεῖο καὶ γιὰ τὸ καλὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός τίποτες δὲν ψηφάει. Ἡ Φλαντρώ μοιάζει σὰ Σουλιώτισσα μέσα σὲ πολιτισμένη κοινωνία. Εἶναι ὦρα γιὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ βγαίνει τέτοιους τύπους ζευγενομένους.

Ὁ Μάστορ-Κοκοβιὸς εἶναι ὠραῖο σκίτσον, καὶ δίνει ποικιλία μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, ὅπου ὁ καθένας βαστάει τὴ θέση του τόσο πιτήδεια τὴν καμμένη τὴν Κυρὰ Βασιλική! Ποιὸς δὲ θὰ τὴνε λυπιέται!

ΑΓΑΠΩΝΤΑΣ

Τῆς κ. Εὐφροσύνης Α. Δεντροῦ

Γλυκοχαράματα. Σὲ λίγο ἔσθης κι ὁ Αὐγερινὸς καὶ μοναχὰ τὸ φανέρι μακριὰ στὸν κάθο τρεμδοεγγε ἀκόμα. Ὁ Παῦλος Κατραμάς ἀπὸ ὦρα εἶχε ζυπνήσει καὶ ἔπαιρνε τὸ δροσὸ του στὸ ψηλὸ λιακωτό. Ψέματα λίω. Γιὰ δροσὸ λίγο τὸν ἔκοφτε. Ἄλλο ἀποζητῶσε καὶ ἔφαχνε τριγύρω του νὰν τὸ βρεῖ. Ὁ Παῦλος Κατραμάς εἶταν καὶ ζουγράφος. Ἐφαχνε λοιπὸ νὰ βρεῖ μιά γραμμὴ καὶ ἕνα χρῶμα ποὺ νὰ κλείνουνε μέσα τους ὅλο τὸ μαγευτικὸ πανόραμα ποὺ ἀπλωνότανε μπροστά στὰ μάτια του. Ζητοῦσε τὴν χαρακτηριστικὰ γραμμὴ, τὸ ματίον, ποὺ λένε, γιὰ τὴν εἰκόνα ποὺ ὅλο σκεφτότανε νὰ κάμει μὰ ποὺ ποτὲ δὲν ἀποφάσιζε καὶ νὰν τὴν ἀργινῆσει. Ὅλοί-να ἔφαχνε καὶ δὲν τὴν εὗρισκε τὴ γραμμὴ αὐτή.

Μὰ αὐτοὶ οἱ τρεῖς τόποι, Δούναβις, Αὐλώνα καὶ Ἄρτα, ἔχουν τίποτες ἱστορικὴ σημασία; Δὲ γίνεται, κατὰ κρύβεται αὐτοῦ μέσα, κι ἀξίζει νὰ γίνεῖ λίγο ψάξιμο.

Στὸ δεύτερο μέρος τὸ γλέντι τῶν Καλλικάντζαρω καὶ Νεράιδω εἶναι ἀλήθεια γιομάτο νόημα καὶ διασκεδαστικὸ μαζὶ, παραπολὺ ζετσίπωτο ὅμως, καὶ φέρνει δυσκολία στὴν παράσταση τοῦ δράματος. Αὐτὸ ὅμως διορθώνεται, ἐὰν τὴ θέση τοῦ διαλόγου τὴν πάρει λίγη παντομίμα μ' ἀλαφριά μουσικὴ καὶ προφέρουνται κάθε τόσο μονάχα ἐκεῖνα τὰ λόγια ποὺ δὲ θὰ κάμουν τὸ ἀκροατήριον μῆτε νὰ παραστρατήσῃ ἀπὸ τὴ φρονιμάδα μῆτε νὰ κοκκινίσει.

Καὶ ὁ «Ἐένος» ἔχει κάμποσα τέτοια ποὺ μὰς τρομαίζουν. Εἶναι ὅμως ἀριστοῦργημα μὲ τὰ τραγουδάκια στὴ σελίδα 122 καὶ στὴν κατοπινὴ. Ὅταν ψέλνεις ἔτσι, νάσαι βέβαιος ποὺ σὲ μπάζουν παντοῦ. Τὰ λόγια σου καλογερῆσαι δὲ θάνατο, θὰ φέρνεις ξεφάντωμα, μὰ καὶ θὰ σέβασαι κάθε αἴστημα ποὺ εἶναι καλὸ καὶ πρέπει νὰ μένει ἀγγιχτὸ. Κι ὁ Σολωμὸς θ' ἔγραφε τὸ τετραστίχο

Ἄφτος κερνᾷ τὸ μέλι του
καὶ ἐκεῖνη τὰ φιλιὰ της,
γεννιέται νέα βασίλισσα
μὲ κάλλι τὰ δικά της.

Σὲ ἀσπάζομαι
Α. ΒΕΛΕΗΣ

Ἐπιτελοῦσα. Ἄσε με νὰ πῶ καὶ ἕνα λογάκι γιὰ τὸ τέλος τοῦ «Ἀνεχτίμητου». Δεῖ σου φαίνεται ποὺ ἡ κατὰ τῆς Φλαντρώς ἔπρεπε νὰ λείψει; Μὰς κάνει καὶ τῆς χάνουμε πολὺ ἀπὸ τὴν ξεχωριστὴ ὑπόληψη ποὺ εἶχαμε γιὰ αὐτή. Δὲ μὰς ἀρέσει νὰ τὴν ἰδοῦμε μετανιωμένη ὕστερα ἀπὸ τὴ γενναία ἀπόφαση ὅπου ἔλαβε, καὶ θέλομε ἡ θυσία νὰ γίνεῖ ὀλάκερη στὴ δόξα τοῦ καλοῦ της. Στὸ ζετούλιγμα τοῦ δράματος τὰ νιάτα της τὰ στοχάστηκε μόνο μιά στιγμουλά, καὶ εὐτὺς ἐπετάχτηκε πὸ ψηλά καὶ ἐσταμάτησε ἐκεῖ. Ἡ ἀνάσα της σβύεται μὲ τὴ συλλογὴ τοῦ Ἀντρέα, τοῦ μεγάλου ἀνθρώπου, ὅχι μὲ τὸ φόβο γιὰ τὸν ἀδερφὸ της.

Θὰ μοῦ ματαπέεις ἴσως ὅ,τι ἔγραψες στὸν πρόλογο, πὼς ἤθελες νὰ βαστάξεις τὴν παράδοσιν τοῦ τραγουδιοῦ. Μὰ τὴν παράδοσιν, τὴν ἀλλάξεις σύρριζα σ' ὅλην τὴν οἰκονομία τοῦ δράματος· τὴ Φλαντρώ μὰς τὴν ἐτοιμάσεις λίγο λίγο νὰ θυσιαστῇ, καὶ τὸ πάθος της δὲν εἶναι—ὅπως καὶ στὸ τραγοῦδι—

Καὶ κάθε πρῶτ', μόλις γλυκοξημέρωσε, νὰ σοῦ τονε στὸ λιακωτό του, στὴ βάρδα του, σὺν ἀγρυπνὸς βιγλάτορας ποὺ καρτεροῦσε νὰ δεῖ ἀπὸ ποῖο διάσελο κι ἀπὸ ποιά κλεισοῦρα θὰ ξεμυτίσει ὁ παντοδύναμος σύμμαχος.

Πῆγε στὸ χωριὸ νὰ ξεκαλοκαιρέψει. Ἡ Ἀθήνα τὸν ἐδίωξε ὅχι τόσο μὲ τὴ ζέστη της, ὅσο μὲ τὴν παραλυτικὴν ζωὴν της. Ἡ ψυχὴ του εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ δροσιά καὶ ἀπὸ ξεκούρασιν, ὅχι τὸ κορμὶ του. Καὶ τὸν ἐσυβούλεψαν οἱ φίλοι· «τσιγάρο καὶ κουβέντα». Γιὰ τὸ τσιγάρο δὲν ἤθελε καὶ συβουλή· πάφ! ποῦρι ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἴσαμε τὸ βράδι. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ κουβέντα. Ὅλημέρα μιλοῦσε μὲ τὰ γύρω του· μὲ τὴ θάλασσα ποὺ ἀπλωνότανε γαλήνια κάτου ἀπὸ τὸ παραθύρι του· μὲ τὰ προβατάκια ποὺ βόσκανε στὴν ἀντίπερα βουνοπλαγιά· μὲ τὴν ψαρόβαρκες ποὺ ἀψιφώντας τὸ μεσημεριὰτικο λιοῦρι στεκόντουσαν ἀκούνητες καταμεσὶς στὸ πέλαγο· μὲ τὰ λίγα κυπαρίσσια ποὺ ὀρθωνόντουσαν ἐκεῖ, πλάι στὸ σπίτι του· καὶ μὲ τὸσα ἄλλα, μὲ τὸσα, ὅλα ὅμορφα καὶ ὅλα φλόαρα ποὺ τὸ καθένα εἶχε κάτι νὰν τοῦ πῆ, κάτι νὰν τοῦ ξεμυστερευεῖ. Τσιγάρο καὶ κουβέντα. Κακὴ συβουλή τοῦ δώσανε οἱ φίλοι· μὰ ἴσια ἴσια ἡ κουβέντα δὲν τὸν ἄρνε νὰ ποχτήσῃ ὅ,τι λαγχεροῦσε,

ἀποτέλεσμα ἀπὸ ἕνα λάθος τυχαῖο. Μιά λοιπὸν καὶ ἀλλάξεις στὴν ἀρχή, τραβὰ ὀμπρὸς ἴσια μὲ τὸ τέλος.

Ἐπειτα ἔχομε τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων. Ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης δὲν ἄφιναν τοὺς μύθους ὅπως τοὺς ἤρκαν, μόνον τοὺς ἔφερναν νὰ συμφωνοῦν μὲ τὴν ἰδέαν τῆς καινούργιας τῆς ἐποχῆς τους. Ὁ Οἰδίπους ποὺ βρῖσκει ἀνάπαφιν στὸν Κολωνὸ μὰς δείχνει τὴ συμπάθεια ποὺ αἰσθάνονταν οἱ ἡμερωμένοι Ἀθηναῖοι γιὰ τὸν ἀθῶο ἀδικημένο τῆς Μοίρας. Ὅμοια θὰ ποῦμε γιὰ τὰ πάθια τῶν Ἀτρειδῶν. Ὅταν ἐπροχώρησε ἡ σκέψιν καὶ ἐγλύκαναν οἱ τρόποι, ἐχρειάστηκαν νὰ δώσουν ἄλλη ἐξήγησιν στὰ κακὰ ποὺ βασάνιζαν τὴν ἀνθρωπότη καὶ νὰ μὴ τὰ παρουσιάζουν μὲ τόσο ἄγρια ὄψη· ἀλλιῶς οἱ θεοὶ δὲ θάταν πιά θεοὶ, θάταν θηρία. Ἐνα μῦθος ποὺ λογιζόταν τέλειος στὸν καιρὸ τοῦ Κέρκροπα, δὲμποροῦσαν νὰ τὸν ἀφίσουν ἀδόλυντο στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀναξαγόρα, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Περικλέους.

Α. Β.

ΟΙ ΑΠΕΡΓΙΕΣ

Γιόμισε χαρὰ ἡ καρδιά μου, ὅτα διάβασα στίς γερμανικὰς φημερίδες μὲ τὴν ἀποφασιστικότην οἱ ἐργατικοὶ μὰς κάτου στὴν Ἑλλάδα σταθήκανε γιὰ τὴν ὑπερασπίσιν τῶν δικαιωμάτων τους καὶ τῶν ἀδικημένων συναδέρφων τους. Ἐπιτέλους ζύπνησε καὶ ὁ ρωμιὸς ἐργατικός! Μέσα στὴν πολιτικὴν μὰς σαπίλα, στὴν ἀτμοσφαῖρα τὴν πνιγμένην ἀπὸ λόγια παχὴ καὶ μόνον λόγια, ἀφτὴ ἡ πρώτη πράξιν, ἀφτὸ τὸ πρῶτο βῆμα τοῦ λαοῦ μὰς, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ φέρι στὴν καρδιά κάθε βέρου ρωμιοῦ καὶ ἐλπίδες καὶ κάπια σημάδια καλῶν αἰώνων. Ἀφτὸ τὸ ζύπνημα τοῦ ἐργατικοῦ τὸ περίμενα πρὸ πολλοῦ.

Ὅταν εἶμουνα πρόπερσον στὴν Ἀθήνα εἶχα ρωτήσῃ διαφόρους φίλους σὲ ποιά θέσιν βρῖσκεται τὸ ἐργατικὸ ζήτημα στὴν Ἑλλάδα. Κανείς δὲν ἔξερε νὰ μοῦ πῆ τίποτα. Τὸ μόνο ποὺ ἄκουσα εἶταν πὼς ἡ ἀρχαία πάλη τῆς νεοελληνικῆς βιομηχανίας δὲν μπόρεσε ἀκόμα νὰ δημιουργήσῃ τὸ ἔδαφος γιὰ σύραξιν μεταξὺ τῆς Ἐργασίας καὶ τοῦ Κεφαλαίου. Μὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἔβλεπα σὲ τί κατάσταση βρῖσκονταν στὰ διάφορα ἐργοστάσια τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Περαιᾶ ὁ ἐργατικὸς κόσμος, σὲ τί ὑγιεινὸ περι-

τὴ γαλήνη τῆς ψυχῆς, τὴν ξεκούρασιν. Καὶ δουλιὰ τίποτα. Τὰ πινέλα εἶχαν στεγνώσει καὶ μουχλιάζανε οἱ μπογιές. Κι αὐτὴ ἡ σκέψιν ἴσια ἴσια εἶταν τὸ νὰν τυραγεῖτο, ποὺ δὲν τὸν ἄφινε νὰ χαρεῖ τὸ καλὸ τῆς ἐξοχῆς. Νὰ βλῆπει ὅσα πράματα, τὴν ζωὴν, καὶ νὰν τὴν ἀρνεῖται νὰ φεύγει; Καὶ δὲς τοῦ στενοχώρια καὶ μούχλα.

Μὲ τίς κότες κοιμότανε καὶ μὲ τίς κότες ζυπνοῦσε. Καμιά φορὰ καὶ πρὶν ζυπνήσουν καὶ οἱ κότες. Τῆρεσε νὰ βλέπει καὶ τίς κότες νὰ ζυπνοῦν. Εὐρίσκε, μαθῆς, καὶ σ' αὐτὸ ἐχαρίστησιν. Ζουγράφος, εἶπαμε, ποιητῆς—καὶ ἕνας ποιητῆς, σὺν τὸ μωρὸ παιδί, φκαριστιέται μὲ τὸ τίποτα—μ' ἕνα ἄστρο ποὺ σβένει, μὲ κάπιο κοκὸρ ποὺ λαλεῖ, μὲ μιά μπρατσέρα ποὺ φεύγει, ἀπαλὰ ἀπαλὰ, σὰ νυφοῦλα ντροπαλὴ, ἀπὸ τὸ λιμάνι, μ' ἕναν κοκοβιὸν ποὺ ζυπνῶντας ξεγλυστράει κάτου ἀπὸ τὴν γλιστερὴν πέτρα, μ' ἕνα μελίσι κεφαλόπουλα ποὺ ταραξίει τὸν ἥσυχο γυάλον, μ' ὅ,τι θῆς καὶ μ' ὅ,τι σὲ λόγου σου δὲ θάκανε τὴν παραμικρὴ ἐντύπωσιν. Ὅλα αὐτὰ καλὰ καὶ ἀγία, μὰ ποὺ δουλιὰ! Καὶ τὸ βράδι λογαριασμός· τί εἶδες καὶ τί ἔκαμες. Εἶδα τόσα καὶ δὲν ἔκαμα τίποτα. Πάει καὶ αὐτὴ ἡ μέρα, σπάταλε. Ἐόδιασε τόσες ἐντύψεις καὶ δὲ σόδιασε οὔτε μιά